عبد الرزاق السنهوري

تەمەنێك لە پێناو سەرخستنی یاسا دەستکردەکاندا

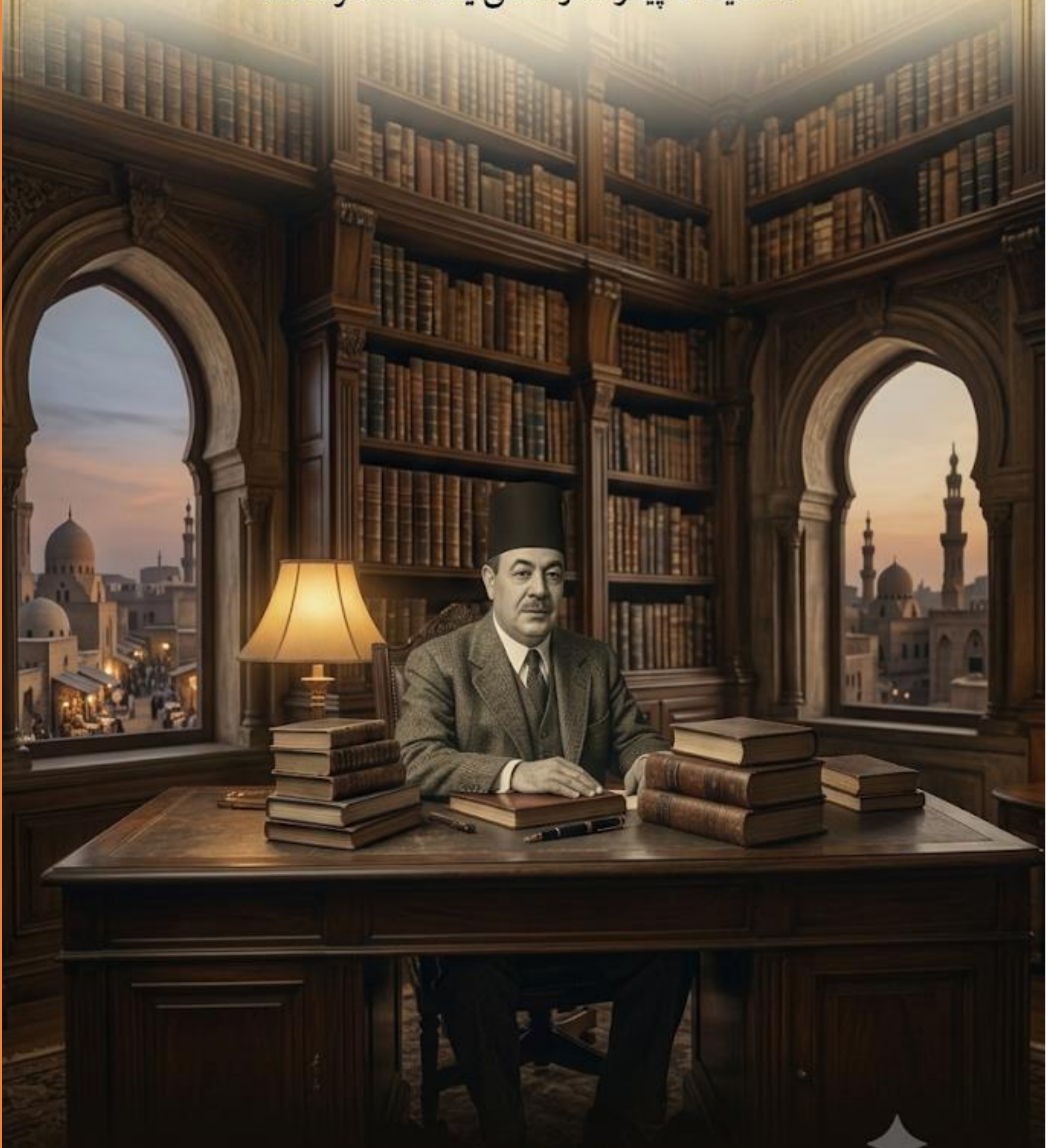

ئامادەکردنی

د. إحسان برهان الدين

عبد الرزاق السنهوري

تەمەنێك لە پێناو سەرخستنی یاسا دەستكردەكاندا

ئامادە كردنی

د. إحسان برهان الدين

عبد الرزاق السنهوري (1895ز - 1971ز) شارەزایەکی گەورەیە لە بواری یاسا لەسەر ئاستی هەموو عەرەب ناوبانگی هەیە، لە فەرەنسا دوکتۆرای لە یاسا بەدەست هێناوە و لە ساڵی 1926 گەڕاوەتەوە میسر وبووەتە مامۆستا لە کۆلێژی یاسا و دواتر لە ساڵی 1936ز بووەتە ڕاگری ئەو کولێجە، چوار جاریش بووەتە وەزیری مەعاریف و لە دیمەنی سیاسی میسردا لە بەرزترین ئاستدا ڕۆڵی بووە.

خاوەنی ژمارەیەکی زۆرە لە کتێب و یاسا و دەستوری ولاتە عەرەبییەکان، لەوانە:

- ❌ القانون المدني المصري ومذكرته الإيضاحية.. وشروحه (الوسيط) - والوجيز.
- ❌ القانون المدني العراقي ومذكرته الإيضاحية.
- ❌ القانون المدني السوري ومذكرته الإيضاحية.. وقانون البينات - بما فيه من قواعد الإثبات الموضوعية والإجرائية.
- ❌ دستور دولة الكويت وقوانينها: التجاري والجنائي والإجراءات الجنائية والمرافعات وقانون الشركات وقوانين

عقود المقاولة، والوكالة عن المسئولية التقصيرية وعن كل الفروع وهي التي جمعت -فيما بعد- في القانون المدني الكويتي.

- ❌ القانون المدني الليبي ومذكرته الإيضاحية.
- ❌ دستور دولة السودان.
- ❌ دستور دولة الإمارات العربية المتحدة.

عبدالرزاق السنهوری نووسەرو داهێنەری یاسا دەستکردەکانە کە زۆرێکیان وەکو جێگرەوەی شەرعی ئیسلام کاریان پێ دەکرێت، ئەو هەموو هەولەکانی خستەگەر بۆ ئەوەی ئەو یاسایانە جوان بکاتەوەو ڕوکەشێکی ئیسلامیشی بەسەراکرد، بۆ ئەوەی بە تەواوەتی رەگ و ڕیشە داکوتێت و لە جیاتی حوکمەکانی ئیسلام لە قورئان و سوننەت و فیقهی ئیسلامی کاری پیبکرێت.

🚫 لە ڕاستیدا سەنهوری بەوەی کە تەمەنی هەمووی لە دانانی ئەو یاساوڕێسایانە خەرج کرد، بوو بە یەکەم کەس کە توانی یاساکانی ڕۆژئاوا هاوردە بکات بۆ ولاتی

موسوڵمانان و بەشێوەیەکی قۆناغ بە قۆناغ بیکاتە بەدیلی یاسای خوای گەورە.

موسوڵمانانانیش سەرەڕای لاوازییان دەرکیان بە ترسناکی پەنابردن دەکرد بۆ یاساکانی فەرەنساو وڵاتانی تری ڕۆژئاوا کە ببێتە مایەی وەلاخستنی حوکمەکانی ئیسلام، بۆیە ئەوەیان بە هیچ شێوەیەك پێی ڕازی نەدەبوون و ئاواتیان ئەوە بوو ئەو دادگاو یاسایانە نەمێنن، بۆیە سەرانی ڕۆژئاوا بیریان بۆ سەنهووری ڕۆیشت بۆ ئەوەی یاسایەکی وا ئامادە بکات کە ئاوێتەیەك بێت لە زۆرینەی یاساکانی ڕۆژئاوا، هاوکات لە گەڵ هەندێ لە حوکمەکانی ئیسلامیش لە باری کەسایەتی و هەندێ بواری تر تێکەڵ بکات بۆ ئەوەی خەڵکی قەبوڵی بکەن.

🚫 لە ڕاستیدا سەنهوری گونجاوترین کەس بوو بۆ بە ئەنجام گەیاندنی ئەو ئەرکە، چونکە ئەو ساڵانێك لە فەرەنسا بووەو جێگای ڕێزو متمانەی فەرەنسا بوو، کە توانی یاسا ناکۆکەکانی لە گەڵ ئیسلامدا بە تیکەڵکردنی لەگەڵ هەندێ لە حوکمەکانی ئیسلام بلاوکانەوەو

بسەپێنێت، هەر بۆیە فەرەنسا ڕێزی لە عبدالرزاق السنهوری گرت بەوەی خەڵاتی (ليجيون دويز) ی پێ بەخشی.

🚫 سەنهوری توانی لە ئەرکەکەیدا زۆر سەرکەوتوو بێت و یاسایەکی درووستکرد کە بنچینەکەی عەلمانی بێت و هاوکات نکۆڵی بێت لە زۆرێك لە حوکمەکانی ئیسلام ، چاکسازییەکانی وەکو مجيد خدوري دەڵێت سەرکەوت لەو :(.. إدخال الإصلاح التشريعي وفق أسس علمانية) واتە: چاکسازییەکی تەشریعی لەسەر بنەماو بنچینەیەکی عەلمانی.

😔 بۆ کەسێکیش بیەوێت بزانێ تا چەند عبدالرزاق السنهوری ڕێخۆشکەر بوو بۆ زاڵکردنی یاساکانی ڕۆئاوا بەسەر شەریعەت وحوکمەکانی ئیسلامدا، لە ڕاستیدا ئەو لە پێناو ئەو پرۆژە گەورەي فەرەنسا و ڕۆژئاوا بە گشتی، ڕەچاوی دوو خاڵی کرد:

یەکەم: گونجاندنی شەریعەت لە گەڵ پێداویستیەکانی سەردەم بە هەر حاڵێك بووە، نەك بە پێچەوانەوە.

دووەم: جیاوازی کردن لە نێوان دوو مەسەلەدا:

❌ **العبادات: ئەمەیان بە ڕای سەنهوری بواری کۆشش و بیروبۆچۆنی تێدا نییە.**

❌ **المعاملات: ئەمەیان بە ڕای سەنهوری بواری کۆشش و بیروڕای جیاوازی تێدایە.**

ئەمەش هەندێکە لە لادانەکانی عبد الرزاق السنهوری:

1- هاوردەکردنی یاساکانی ئەروپا وتێکەڵکردنیان بە هەندێ لە حوکمە ئیسلامییەکان و چەسپاندانیان لە نێو وڵاتە عەرەبییەکاندا، بەمەش ئەو یاسایانەی لە وڵاتە ئیسلامییەکاندا زاڵ کرد و حوکمی الله عزوجل ی بە ڕێژەیەکی زۆر لە سەر زەمینەی واقیعدا هەڵگرت، الله تعالی فەرموویەتی: ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَن يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَن يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَن يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا﴾ [النساء: 60].

2- هەندێ لە ولاٚتە ئیسلامییەکانی وەکو عێراق و چەندین ولاٚتی تر، بە حوکمی شەریعەتی ئیسلام کاریان دەکرد، بەلاٚم عبدالرزاق السنهوری هات و یاسایەکی بۆ درووستکردن ئاوێتەیەك بوو لە یاساکانی ڕۆژئاوا و کەمێکیش لە حوکمی شەریعەتی ئیسلام ، وەکو دکتور عبد الباسط الجميعي دەڵێت:(هو الذي وضع للعراق قانونها المدني الذي جمع فيه بين أحكام القوانين الوضعية العصرية وأحكام الشريعة الإسلامية) .

3- جیهان لە دیدی سەنهوری یەوە بۆ ڕۆژهەلاٚت و ڕۆژئاوا دابەش دەبێت، نەك بۆ موسوڵمان و نا موسوڵمان، هەوڵیشی دەدا ڕۆژهەلاٚت و ڕۆژئاوا تێکەڵ بکات ، بەو واتایەی کە سنوورەکانی نێوان موسوڵمان و جولەکەو کریستیان هەڵگرێت لەسەر بنەمای دابەزینی موسوڵمان لەسەر بنچینەکانی بیروباوەڕی خۆی، دەڵێت:(يقول الشرق لأبنائه: إن نهضتي هي نهضة دين، وتقوم على سائر الأديان، في أني مقر الأديان الثلاثة، وكلها من عند الله) واتە: ڕۆژهەلاٚت بە ڕۆڵەکانی دەڵێت: ڕاپەڕینی من

ڕاپەڕینی ئایینەو لەسەر هەموو ئایینەکانی تر رادەوەستێت بەوەی کە باوەڕم بە هەرسێ ئایینەکان هەیە و هەمووی لە لایەن خواوە هاتووە.سەنهوری جیاوازی لە نێوان دینەکان نەدەکرد و هەمووی بە حەق دەزانی، وەکو خۆی دەڵێت: (أحلم بعالم بشري موحد يقوم على سيادة العقل وعلى سيادة القانون) واتە: خەونی ئەوە بوو جیهانێکی یەکگرتوو ببینێت کە لەسەر بنەمای سەروەری عەقڵ و باڵا دەستی یاسا دابمەزریت.

4- سەنهوری ڕۆڵێکی زۆر خراپی هەبوو لە تێکدانی ئەزهەر کە دوا جێگا بوو ڕێزی لە حوکمی شەریعەت دەگرت و لە ناو موسوڵماناندا دەیچەسپاند، ئەو لە ڕێگەی پیگەی خۆی لە حکومەتی میسری و لە لای فەرەنسا ، توانی مەنهەجی وانەکان لەو قەڵا زانستیە گەورە بگۆڕێت و مەنهەجی ئەوروپای تێکەڵ بکات، ئەمەشی بە تێروتەسەل لە کتێبی (أوراق شخصية) کە بریتییە لە یادەوەرییەکانی باسی کردووە.

5- دوای داواکردنی بۆ پەرەپێدانی شەرع بە تێکەڵکردنی لە گەڵ یاسا ناکۆکەکان لە گەڵ دینی ئیسلام، ئینجا دەستی تێکدان و دژایەتی بۆ زمانی عەرەبی درێژ کرد، کە ئەو دەیزانی بابەتی سەرەکی و بڕبڕەی پشتی دینی الله یە بۆ تیگەیشتنی خەڵکی لە ئیسلام ، داوای دەکرد گۆڕانکاری لە ڕێزماندا ئەنجام بدرێت و بکرێتە زمانێك نزيك لە زمانی قسەکردنی خەڵکی لە ژیانی ڕۆژانەی خۆیاندا، ئەمەشی بە ڕاشکاری لە یادەوەرییەکانیدا تیشکی خستووەتەسەری.

6- لابردنی شێوازی نووسینەوەی یاساکان بە پێی نووسینەوەی شەرعزانە موسوڵمانەکان وگۆڕینی بۆ شێوازی نووسینەوەی ڕۆژئاواییەکان بۆ نووسینەوەی یاسا.

7- هەوڵی دا ناوەندێك درووست بکات بە ناوی:(معهد الفقه الإسلامي المقارن) کە ببێتە جیگرەوەی ئەزهەر و زیاتر ڕێگە خۆش بکات بۆ گۆڕینی شەریعەتی ئیسلام وزاڵ بوونی یاساکانی ڕۆژئاوا لە وڵاتی موسوڵماناندا، ئەمەش وایکرد لە نیو ئەزهەرەوە دژایەتییەکی زۆر بکرێت و

کەسێکی وەکو محمد عمارة پەیمانگاکەی سەنهوری بەوە ناو برد کە بۆ ئیلحاد و بێباوەڕی دامەزراوە.

8- سەنهوری هەوڵ و کۆششەکانی دوای لاوازکردنی شەریعەتی ئیسلام، ڕووی کردە پرسی ئازادکردنی ئافرەت و هاندانی بەرەو لاساییکردنەوەی ڕۆژئاوا، لەو سەردەمە ئەو بیرۆکەیە لە دۆخی درووست بووندا بوو، خەڵکیش هێشتا شانازیان بە دینی خۆیانەوە دەکرد. لەو بارەشەوە بیرمەندی دڵسۆز بۆ ئیسلام محمد محمد حسین لە کتیبی: (حصوننا مهددة من داخلها) (ل111-118) بەرپەرچی سەنهوری داوەتەوە.

😔 جێگای داخە هەندێك بیرمەند و کەسانی ئیسلامی پیشکەوتنخواز وپەیڕەوانی ئیسلامی دیموکراسیخواز وەکو پیشەی هەمیشەییان ، کە لەم کوردستانەی خۆیشمان نموونەیان هەیە، بەرگری لە عبدالرزاق السنهوری دەکەن و دەڵێن ئەو باوەڕی بە الله بووە چونکە خۆی دەڵێت:(أدرك أن هناك قوة غير منظورة تحيطني

وأؤمن بها، وإني من صنع هذه القوة) واتە: لەوە تێدەگەم هێزێکی نەبینراو هەیە دەورم دەدات و باوەڕم پێیەتی، بە خۆیشم درووستکراوی ئەو هیزەم. لە کاتیکدا مەسەلەی باوەڕ بوون بە الله تعالی خاڵێکی هاوبەشە لە نێوان زۆربەی دینە ئاسمانی و دەستکردەکانیشدا ، بەڵکو فیرعەون و أبو جهل و خودي ئیبلیسیش نکۆڵی لە بوونی پەروەردگار و خالیق ناکەن، بە لاّم بە پێناسەی جیاواز، بەداخەوە کە محمد عمارة ش یەکێکە لەو کەسانەی کە بەرگرییان لە سەنهوری کردووە، ئەگەرچی محمد عمارة لە کۆتایی ژیانیدا گۆڕانکاری گەورەی بەسەردا هات و بۆ نموونە ڕاوبۆچوونی کە پێشتر لە شیعەکاندا باش بوو، لە کۆتایی ژیانیدا بەتەواوی بەرەو ئاراستەی پێچەوانە گۆڕا، جا نازانم سەبارەت بە سەنهوری لەسەر هەمان هەڵسەنگاندنی هەڵەی جارانی مایەوە، یان تەوبەی کرد وپاشگەز بوویەوە؟

📜 سەنهوری بە بێ خۆ حاڵی کردن لەوەی شەریعەتی ئیسلام لە درێژایی چەندین سەدە حوکمی خەڵکی

کردووە، پێی وابوو ئەو شەریعەتە ناگونجێت بۆ ئەوەی حوکمی خەڵکی بکات و ئەگەریش ئەو توانایەی هەبێت، ئەوا پێویستە دوای لێکۆڵینەوەو وردبوونەوەو گۆڕانکاری زۆر بێت، نموونەشی بەوە دەهێنایەوە کە سزاکان لە شەریعەتی ئیسلامدا نا نەشیاون بۆ جێبەجێکردن لەم سەردەمەو پێویستە بگۆڕین بە سزای زیندانی و غەرامە کردن.

📜 شایانی باسە ئەو ڕەخنانەی کە سەنهوری لە شەریعەتی ئیسلام گرتوویەتی، چەندین زانای بەڕێز بەرپەرچیان داوەتەوە، وەکو محمد محمد حسين لە کتێبی: (حصوننا مهددة من داخلها)، هەروەها عباس حسني محمد لە کتێبی :(هذا هو موقف السنهوري باشا من الشريعة) بە تێروتەسەل و بە بەڵگە، تۆمەتەکانی سەنهوری لە مەڕ تۆمەتبارکردنی شەریعەتی ئیسلام بە کەم و کورتی، بەرپەرچ داوەتەوە.

بۆ نووسینی ئەم بابەتە بۆ چەندین سەرچاوە گەڕاومەتەوە پێش ئەوەی دەست بە نووسین بکەم ، لە

دیارترینیان: (نظرات شرعية في فكر منحرف)صالح الخراشي.

إحسان برهان الدين

2-3-2017سلێمانی